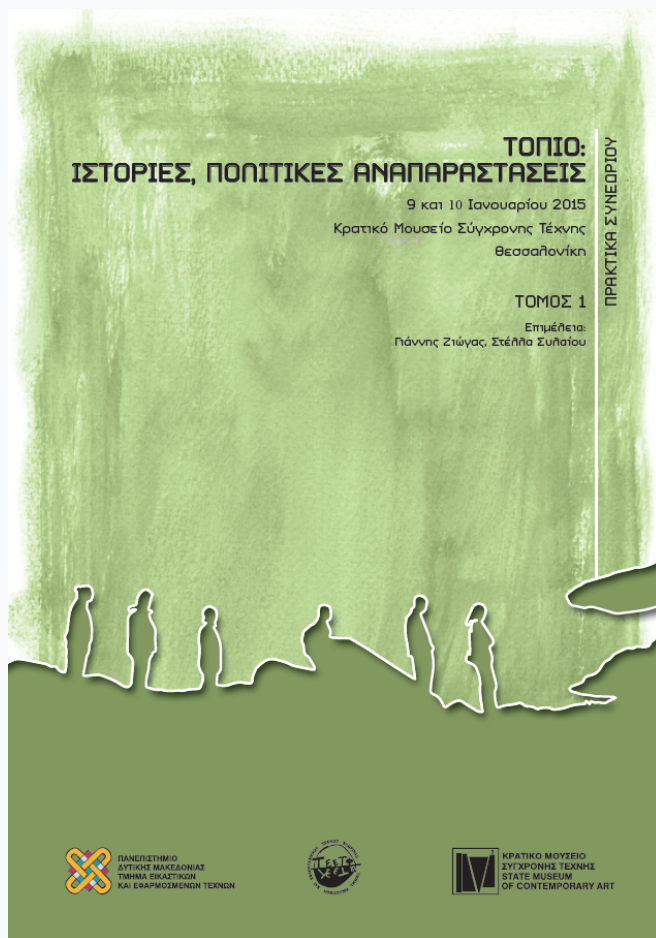

Διεθνές Συνέδριο για την Εικαστική Πορεία προς τις Πρέσπες

Τόμ. 4 (2015)

Τοπίο: Ιστορίες και πολιτικές αναπαραστάσεις. Διεθνές συνέδριο για την Εικαστική Πορεία προς τις Πρέσπες

Η καθημερινότητα διά του καθημερινού

Θανάσης Χονδρός, Αλεξάνδρα Κασιάνη

doi: [10.12681/visualmarch.3064](https://doi.org/10.12681/visualmarch.3064)

Η καθημερινότητα διά του καθημερινού

Θανάσης Χονδρός και Αλεξάνδρα Κατσιάνη
Εκπαιδευτικοί
E-mail επικοινωνίας: allipoli@gmail.com

Κάποτε υπήρχε πίστη στην ανάπτυξη, υπήρχε πίστη στην πρόοδο. Τότε η πόλη μπορούσε να αντιπαραθέτει στην εγκυμοσύνη της αγροτικής ζωής, δηλαδή σ' εκείνη την περίοδο στοχαστικής αναμονής ανάμεσα στην σπορά και την συγκομιδή, μπορούσε να αντιπαραθέτει την ιδέα μιας ουτοπίας και την προοπτική προς το μέλλον. Χωρίς πίστη στην πρόοδο όμως, χωρίς ουτοπίες και μέλλον, η πόλη αφήνει το σώμα της κείμενο σε έναν ενεστώτα διαρκείας.

Σ' αυτό το κείμενο, στο σώμα της πόλης, η πολυκατοικία είναι πρόταση με νόημα. Βέβαια η ύπαρξη νοήματος δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκη και την αλήθεια της πρότασης. Έτσι, στον συνταγματικό άξονα, οι σχέσεις των μερών μιας πολυκατοικίας, αντί να οργανωθούν οριζόντια με τη συγχώρηση, μ' άλλα λόγια την συμπόρευση με αλληλέγγυο παραμέρισμα και συμβίωση του χώρου, οργανώθηκαν πάνω στην ιδέα της περιχαρακωμένης οριζόντιας ιδιοκτησίας. Αντικαθιστούμε λοιπόν τις λέξεις στον παραδειγματικό άξονα: ο ένοικος του έκτου ορόφου πλήρωσε τα κοινόχρηστα, ο ένοικος του πέμπτου ορόφου πλήρωσε τα κοινόχρηστα, ο ένοικος του τέταρτου, του τρίτου κ.ο.κ. Αντικαθιστούμε τις λέξεις, παράγεται νόημα, αλλά ο ένοικος του δεύτερου ορόφου δεν πληρώνει εδώ και χρόνια. Βασίζεται στα γερά του πόδια, λέει πως μπορεί και χωρίς ανελκυστήρα.

Και αυξάνεται ο πληθυσμός, η πόλη μεγαθύνεται κι απλώνεται προς κάθε κατεύθυνση, ενώ το ιστορικό κέντρο συρρικνώνεται. Στις πόλεις όπου γεννιέται η ιστορία, εκεί και ξεχνιέται. Το φιλί ήταν πεταχτό, δεν τον αναστάτωσε τόσο όσο οι υποσχέσεις όταν του ψιθύρισε «Αύριο στις 9, στην πλατεία Δικαστηρίων, στο άγαλμα». Πήγε την άλλη μέρα από νωρίς στα Δικαστήρια, και είδε τις προσδοκίες του να καταρρέουν¹⁹³. Δεν υπήρχε ούτε πλατεία ούτε άγαλμα. Απελπισμένος

193. Η πλατεία Δικαστηρίων, με το άγαλμα του Βενιζέλου, βρίσκεται στο κέντρο της πόλης, όπου επρόκειτο να κτιστούν τα Δικαστήρια σύμφωνα με το σχέδιο Εμπράρ μετά την πυρκαγιά του 1917. Το σχέδιο δεν υλοποιήθηκε, επειδή στον προβλεπόμενο χώρο βρέθηκε η αρχαία αγορά. Τα Δικαστήρια κτίστηκαν τελικά επί της 26^{ης} Οκτωβρίου.

έγραψε με σπρέι στα βυζαντινά τείχη, εκεί δίπλα, «Ελένη σ' αγαπώ» ως αδυσώπητη παραδοχή της ασυνέχειας στο παιχνίδι της ύλης με τον χρόνο. Την ίδια ώρα η Ελένη ένοιωθε στενόχωρα, αν και βρισκόταν σε πλατεία, μην μπορώντας να σκεφτεί ότι οι φοιτητές είναι περαστικοί από την πόλη, και μπορούν να μιλούν για την πόλη, μόνο οι κάτοικοί της όμως μιλούν την πόλη. Επειδή ο δημόσιος χώρος της πόλης δεν είναι απλά ένας γεωγραφικός προσδιορισμός, αλλά πεδίο εκφοράς πολιτικού και κοινωνικού λόγου. Η πόλη είναι γλώσσα. Δηλαδή, ένα απέραντο σύστημα δυνατών πρωτοβουλιών.

Χρησιμοποιούμε την στίξη για να προσαρμοστούμε, για να διεκδικήσουμε δικαιώματα, για ν' αλλοτριωθούμε, για να χειραφετηθούμε.

Όπως μας το έλεγε στο Δημοτικό η δασκάλα, το κόμμα είναι για να παίρνουμε ανάσα. Όχι τα πολιτικά κόμματα, που, σαν το τείχος του Βερολίνου, κόβουν σε μερίδες καταργώντας τη συνέχεια. Για να παίρνουμε ανάσα... Ένα παγκάκι δίπλα στο δέντρο, ένα στέγαστρο να μας φυλάξει απ' τη βροχή ή τον ήλιο, μια βρύση να μας ξεδιψάσει. Το κόμμα είναι συνώνυμο της φιλοξενίας.

Η άνω κάτω τελεία είναι ένα ποιητικό παράδοξο. Τελεία χωρίς τελείωση, τελεία που αναζητά συνέχεια, ή μια ανωκατωσούρα που έχει τελειωθεί. Σαν να επιχειρείς να αναπλάσεις τον περιβάλλοντα χώρο του Λευκού Πύργου αγνοώντας ότι θεμελιώνονταν τείχη γύρω του, τείχη ιστορημένα σ' ένα σωρό φωτογραφίες... Άνω κάτω τελεία λοιπόν: Θα εκπονηθεί δεύτερη μελέτη. Και θα αμειφθεί ξανά. Άλλωστε, μπορούμε να κάνουμε μια στροφή στην άνω κάτω τελεία, να προσθέσουμε και μια τελεία ακόμη, και να καταλήξουμε σε αποσιωπητικά.

Οι βιτρίνες στις κεντρικές λεωφόρους, πολύχρωμες και φωτισμένες, εκβιάζουν κάποια συναισθηματική απήχηση, σαν τα θαυμαστικά που συνοδεύουν τα διαδικτυακά μηνύματα. Όμως οι εκπλήξεις καιροφυλακτούν αλλού, συνήθως στους στενούς δρόμους σαν την Αρμενοπούλου, όπου η εγγύτητα με το αντικρινό μπαλκόνι δημιουργεί αυθόρμητη οικειότητα με τους παππούδες και τις γιαγιάδες που γδύνονται χωρίς προφυλάξεις.

Ανάμεσα στην Κωνσταντίνου Μελενίκου και την Αγίου Δημητρίου, παράλληλή τους, η οδός Δαμασκού δεν υπάρχει πια. Μια πολυκατοικία έκλεισε την έξοδο της στη Γούναρη μεταμορφώνοντας την σε αδιέξοδο με είσοδο από την Χατζηανδρέου. Κάποιος έχει διαμορφώσει έναν μικρό κήπο εκεί, ένα δυο ζευγάρια βρήκαν καταφύγιο για μια ήσυχη αγκαλιά, ίσως αύριο κάποιος καλλιτέχνης θα παρουσιάσει σ' αυτό το στενό μια εικαστική δράση, ή μεθαύριο κάποια ομάδα θα ξετυλίξει μια θεατρική παράσταση... Το αδιέξοδο που κάποτε υπήρξε η οδός Δαμασκού είναι μία παρένθεση στην αφήγηση της πόλης. Η παρένθεση επιτρέπει την ανατροπή στη σύνταξη, την υπέρβαση του έξω απ' αυτήν νοήματος, ένα αστέιο στη σοβαρότητα (ή και το αντίστροφο), μια υπόμνηση, ένα σπάραγμα μιας άλλης πραγματικότητας, ένα θραύσμα ζωής. Η παρένθεση είναι το σύμβολο της αυτονομίας.

Οι πόλεις συμπυκνώνουν τις επιπτώσεις των εκάστοτε φαινομένων, καθώς και τις αντιδράσεις σ' αυτές τις επιπτώσεις. Τα τελευταία χρόνια, σε περίοδο κρίσης, είναι γεγονός η οικειοποίηση όλο και περισσότερου δημόσιου χώρου από μειονεκτούσες ομάδες, όπως οι άστεγοι στο πάρκο Καρατάσου, απέναντι από τη Φιλοσοφική Σχολή. Η διάχυτη μυρωδιά ούρων αποτελεί φυσικό

επακόλουθο αφού εδώ και χρόνια οι δημόσιες τουαλέτες έχουν εξαφανιστεί όπως οι άνω τελείες με την έλευση των υπολογιστών.

Η πόλη, και κάθε γλώσσα, μεταβάλλεται συνεχώς σε μια διαδικασία προσαρμογής στις ανάγκες και τις επιθυμίες των κατοίκων. Και μεταβάλλεται σε κάθε επίπεδο και λεπτομέρεια. Στη γειτονιά μας, στη γωνία Κωνσταντίνου Μελενίκου με Αποστόλου Παύλου, υπήρχε παλιότερα παντοπωλείο με την επωνυμία «Η ειλικρίνεια». Το διαδέχτηκε ψιλικατζίδικο με την επιγραφή *mini market*. Προφανώς η ειλικρίνεια θεωρείται πλέον δεδομένη, ενώ οι αλλόγλωσσες επιγραφές όλο και πληθαίνουν. Έτσι, η βόλτα στα μαγαζιά, μια τελετουργία που περιλαμβάνει διαπροσωπικές σχέσεις, βολιδοσκόπηση αγοράς, και κατανάλωση, αποκτά συμβολική χροιά ικανοποιώντας το αίτημα για κοσμοπολιτισμό, έστω και ως ψευδαίσθηση.

Η ατμόσφαιρα της Θεσσαλονίκης είναι θολή τη μεγαλύτερη περίοδο του έτους. Η υγρασία κάνει τα περιγράμματα ασαφή κατάλληλα για ταινία του Αγγελόπουλου. Θολή είναι και η αντίληψη για την πόλη καθώς αυτή καλλιεργείται και αναπαράγεται από τα αθηναϊκά μέσα ενημέρωσης, κι αυτό έχει ένα κοινωνικό κόστος. Αλλά και οι σημαντικές αποφάσεις που αφορούν την Θεσσαλονίκη στην Αθήνα λαμβάνονται. Το ρήγμα του μετρό, που τραυματικά την διασχίζει με αβέβαιες προοπτικές, από την πολιτεία επιλέχθηκε να υλοποιηθεί με τη μέθοδο της μελετοκατασκευής που οδήγησε απ' το ένα λάθος στο άλλο. Κάθε φορά που διατυπώνονται κάποιες διαμαρτυρίες ή αντιρρήσεις, αυτές προβάλλονται από τα μέσα ενημέρωσης αντιπροσωπευόμενες από φαιδρές εκδηλώσεις τύπου Ψωμιάδη, και οδηγούνται στη χλεύη. Η υγρασία ποτίζει τις κλειδώσεις, όμως δεν φταίει μόνο η υγρασία. Στη Θεσσαλονίκη βρίσκεται ο μεγαλύτερος σιδηροδρομικός κόμβος, αλλά τα τραίνα χρεωκοπημένα ακινητούν. Η Θεσσαλονίκη διαθέτει ένα μεγάλο λιμάνι, αλλά δεν έχει θαλάσσια συγκοινωνία. Μ' άλλα λόγια, η διαχείριση του δημόσιου χώρου αποξενώνει την πόλη από την ίδια τη γεωγραφία της.

Σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης το τοπικό αποκτά σημαντικότερο ρόλο. Αναφερόμαστε σε καταστάσεις που αφορούν ως επί το πλείστον τη Θεσσαλονίκη επειδή εδώ ζούμε και εδώ έχουμε αναπτύξει το μεγαλύτερο μέρος της εικαστικής μας δραστηριότητας. Τη νύχτα της Πρωτοχρονιάς 1984 κολλήσαμε στο κέντρο της πόλης χίλια αυτοκόλλητα με τη φωτογραφία μας και τη λέξη αγαπιόμαστε. Από κάτω ήταν γραμμένα τα ονόματά μας και ταχυδρομική διεύθυνση. Ήταν μία χειρονομία ενάντια στο ζοφερό χαρακτήρα της κοινωνίας που περιέγραφε το μυθιστόρημα 1984 του Όργουελ, όπου τα άτομα καταδυναστεύονται από την εξουσία και κάθε τι προσωπικό εξαφανίζεται. Μετά δυο μέρες είχαν μείνει ελάχιστα αυτοκόλλητα στους τοίχους, που κι αυτά τα έσκισαν ή τα ξεκόλλησαν τις επόμενες μέρες. Στο δημόσιο χώρο συναντιούνται και τέμνονται σχέσεις εξουσίας, και κοινωνικές εθιμοτυπίες κατηγοριοποιήσεων και ταξινόμησεων. Οι κοινοί τόποι δρομολογούνται και λοξοδρομούν στο δημόσιο χώρο. Την άνοιξη του 2001 σκορπίσαμε στην πόλη φείγ βολάν όπου διατυπωνόταν, ξανά και ξανά με γράμματα διαφορετικού μεγέθους, η ερώτηση «Πώς αντιμετωπίζεις αυτό που δεν κατανοείς;». Επειδή ο πολιτισμός δεν έχει να κάνει τόσο μ' αυτά που καταλαβαίνουμε και μας συγκινούν, όσο με την στάση μας απέναντι σ' εκείνα που θεωρούμε ξένα προς τις πεποιθήσεις μας. Πιστεύουμε ότι αυτό το φείγ βολάν θα μπορούσε να σκορπιστεί και σήμερα, επειδή, μπορεί η αδιαφορία να μεγάλωσε, δεν συμβαίνει όμως το ίδιο με την ανοχή. Αντίθετα, το 1984 έπαψε να λειτουργεί ως σημείο αναφοράς. Όχι επειδή πέρασε το συγκεκριμένο έτος, όσο επειδή ο «μεγάλος αδελφός» έγινε πανηγυρικά αποδεκτός ως θέαμα

μέσω της τηλεόρασης και του διαδικτύου.

Η σχέση ανάμεσα στη διαμόρφωση του χώρου και την χρήση του δεν είναι πάντα άμεση. Ήρθε κάποτε ο καιρός που ο Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός υποχρέωσε οι καινούργιες πολυκατοικίες να διαθέτουν στο ισόγειο ελεύθερο χώρο για το παρκάρισμα των αυτοκινήτων των ενοίκων. Μόνο που η στενότητα κάποιων δρόμων και τα αυτοκίνητα, τα σκαρφαλωμένα στα πεζοδρόμια των γειτονικών χωρίς πιλοτή κτηρίων, κάνουν το παρκάρισμα άσκηση απαιτητικής δεξιοτεχνίας. Έτσι, πολλές πιλοτές χάσκουν σαν ξεδοντιασμένα στόματα αχρησιμοποίητες. Σε μια τέτοια πιλοτή το 1985 παρουσιάσαμε τις «Συνήθειες», μια δράση που αποτελούνταν από μικρά επεισόδια, άλλα πιο αφαιρετικά κι άλλα πιο αφηγηματικά, χωρίς προφανή σύνδεση μεταξύ τους. Για παράδειγμα, ο Θανάσης κουμπώνει το πουκάμισό του και διαπιστώνει ότι έχει κοπεί ένα κουμπί. Η Αλεξάνδρα κόβει μια τούφα απ' τα μαλλιά του και, χρησιμοποιώντας τα ως κλωστή, του ράβει το κουμπί. Ήταν μια πολύωρη δράση που έδωσε την ευκαιρία σε περαστικούς και περιοίκους να συγκεντρωθούν σταδιακά στο χώρο, σε αρκετές περιπτώσεις ειδοποιώντας ο ένας τον άλλον πως κάτι συμβαίνει στη γειτονιά. Αυτό που ακριβώς συνέβαινε ήταν ότι μέσα στον πυκνό, συνεχή και συμπαγή δομημένο ιστό αναπτύσσονταν αναπάντεχες συμπεριφορές που επιζητούσαν να αποτυπωθούν στη μνήμη των παρευρισκομένων ως δυνατότητες. Το 1999, αρχές Μαΐου, κάθε μέρα και για μια βδομάδα, περιφέραμε κατά το σούρουπο ένα στρώμα στο κέντρο της Θεσσαλονίκης επί δώρο. Η γειτονιά, ταυτόχρονα μέσα από την αποσπασματικότητα και την ομοιογένεια που την χαρακτηρίζουν, αρθρώνει ένα ουδέτερο φόντο όπου τα σώματα εκτίθενται και διεκδικούν νόημα. Οι εικαστικές δράσεις εμπεριέχουν τη φαντασία του χώρου.

Το 1984, με τον Ντάνη Τραγόπουλο, σχηματίσαμε το μουσικό συγκρότημα «Δημοσιούπαλληλικό Ρετιρέ» (εικ. 1).

Εικόνα 1

Η μουσική χρησιμοποιούνταν κατ' επίφαση, διότι οι δυο μας δεν ξέρουμε κανένα μουσικό όργανο. Πρωτοεμφανιστήκαμε σε γιατί με κοτόπουλα κρεμασμένα στο στήθος και γλάστρα στο κεφάλι. Ήμασταν δίπλα στον κόσμο που μαζευόταν παρακινημένος από τους ηλεκτρικούς ήχους, και μακριά από το κοινό αίσθημα. Παρόμοια, εκτός τόπου και χρόνου, εμφανιστήκαμε καλοντυμένοι με πνευστά σε λαϊκή αγορά ακουμπώντας μεταξύ μας τις πλάτες, ξεφυσώντας και τσιρίζοντας. Πνευστά χρησιμοποιήσαμε και σε πάρκο, όπου παρουσιάσαμε δεμένοι σε δέντρα. Ανοίκειες παρουσίες, παράδοξες χειρονομίες, ποτέ βίαιες ή προσβλητικές για τους γείτονες και τους περαστικούς θεατές, απόπειρες εμβολιασμού της καθημερινότητας με έκπληξη, προσπάθειες εμφύκωσης της συνήθειας. Οι δράσεις που επιλέξαμε να αναφέρουμε πραγματοποιήθηκαν χωρίς να υπάρχει καμιά νύξη για τέχνη, περφόρμανς και άλλα τέτοια, τα οποία δημιουργούν ένα πλαίσιο προσδοκιών που θολώνει τη ματιά του θεατή. Αντίθετα ήταν δράσεις χωρίς προηγούμενα δελτία τύπου και ανακοινώσεις, ούτως ώστε να μπορέσουν να λειτουργήσουν ως συναπαντήματα επιτρέποντας την ενσωμάτωσή μας στο τοπίο, και τις αυθόρμητες αντιδράσεις του κόσμου.

Διότι η τέχνη, το σύστημα της τέχνης, δρα ως ένα βαθμό αλλοτριωτικά. Πολλοί είναι εκείνοι που φοβούνται να ομολογήσουν ότι δεν τους αρέσει ή δεν τους ενδιαφέρει κάτι το οποίο προβάλλεται ως καλλιτέχνημα. Δεν είναι του παρόντος να μιλήσουμε γι' αυτό το θέμα. Θα αναφερθούμε μόνο στην χωροταξία των αιθουσών τέχνης στη Θεσσαλονίκη, οι οποίες, με ελάχιστες εξαιρέσεις, εδώ και δεκαετίες συγκεντρώνονται εμμονικά στην περιοχή από την Τσιμισκή και προς τη θάλασσα. Η γλώσσα, κάθε γλώσσα, είναι και φορέας ιδεολογίας. Η πόλη ως γλώσσα έχει επίσης τα ιδεολογικά της φορτία μέρος των οποίων αποτελεί και η χωροταξία των αιθουσών τέχνης που εκφράζει την αντίληψη ότι η τέχνη αφορά άτομα με υψηλό εισόδημα.

Η σύνδεση της αγροτικής ζωής με την κυκλική κίνηση του χρόνου δίνει την εντύπωση ότι η επαρχία είναι θεματοφύλακας των παραδόσεων. Όμως, ενώ η Δημοτική ποίηση ήταν άρρηκτα δεμένη με το αγροτικό περιβάλλον, η νέα λαϊκή ποίηση είναι αστικό φαινόμενο και έχει ως προνομιακό πεδίο προβολής τους τοίχους της πόλης. Αντίθετα προς τα βιβλία λόγιας παραγωγής που κυριαρχούνται από τον ελεύθερο στίχο, η νέα λαϊκή ποίηση διατηρεί τα χαρακτηριστικά που πάντα διέκριναν την παραδοσιακή ποιητική, δηλαδή την ανωνυμία του δημιουργού, προσήλωση στον ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο, χρήση της ομοιοκαταληξίας και βεβαίως παραλλαγές καθώς το ποίημα περνάει από σπρέι σε σπρέι:

*Κάθε επαναστάτης άγριο λουλούδι,
λευτεριά στο Γιάννη τον Σκουλούδη.*

Κι αλλού:

*Η επανάσταση είν' άγριο λουλούδι,
λευτεριά στον σύντροφο Σκουλούδη.*

Οι επιστήμονες λένε ότι οι σκύλοι διακρίνουν μόνο το μπλε και το κίτρινο χρώμα, εντούτοις τα αδέσποτα της οδού Εγνατίας στέκονται υπομονετικά μέχρι ν' ανάψει το πράσινο για να περάσουν

τη διάβαση. Τα σπουργίτια δεν περιμένουν να φάνε τα ψίχουλα που θα πέσουν στο δρόμο, αλλά πετούν στα τραπέζια των καφενείων και τσιμπολογούν μπισκότα ή κέικ απ' τα πιάτα. Τα τελευταία χρόνια παπαγαλάκια φτερουγίζουν στα δέντρα της παραλίας. Τα άφησε κάποιος ελεύθερα; Ξέφυγαν όλα μαζί από κάποιο κατάστημα με κατοικίδια; Άγνωστο. Δίνουν όμως ένα εξωτικό χρώμα σε μια πόλη που, όπως όλες οι πόλεις, αλλάζει με ορμή.

